

8. Vývoj v letech 1970–2011

Společnost se v čase mění, mění se také zjišťované údaje

Stejně jako se v čase proměňuje společnost, mění se i některé údaje zjišťované při sčítání. V době, kdy technické vymoženosti jako lednička, mraznička, automatická pračka, televizor a další jsou běžnou součástí většiny domácností, ztratily otázky na jejich vlastnictví smysl a nebyly zařazeny už při sčítání v roce 2001. Naopak ohromný rozvoj výpočetní techniky a především nástup jejího využití v domácnostech během posledních dvaceti let vnesl do sčítání otázku týkající se možnosti využití v domácnosti počítač a později, v roce 2011, snad ještě významnější otázku možnosti přístupu k internetu a jeho stále se rozšiřujícím způsobům využití. Změny metodiky zohledňují realitu a umožňují, aby plošný cenzus vytvořil časový snímek společnosti odpovídající skutečnosti.

Sčítání umožňuje pohled hlouběji do územní struktury a přepočty za různá území, ale analýza v čase je náročná časově i metodicky

Význam sčítání lidu spočívá také v tom, že oproti výběrovým statistickým šetřením umožňuje takovéto plošné šetření nahlédnout v podobě dat za obce a jejich části hlouběji do územní struktury jednotlivých ukazatelů a mimo jiné i přepočítat údaje za jakékoliv území (zohlednění územních změn v čase). Zároveň je však třeba zmínit i to, že podrobnější analýza dat, zvláště v časové řadě, je časově náročná ať již z hlediska zohlednění změn v územní struktuře nebo zohlednění změn v metodice zjišťovaných ukazatelů, ale i vzhledem k omezené dostupnosti podrobných údajů z časově vzdálenějších cenzů.

Srovnatelnost sčítání 2011 je možná jen v omezené míře

Sčítání lidu v roce 2011 je s předchozími cenzy porovnatelné jen v omezené míře vzhledem k tomu, že kromě změn metodiky a vyššího podílu nezjištěných údajů bylo vše zjišťováno ve vztahu k obvykle bydlícímu obyvatelstvu, zatímco dříve to byly údaje za obyvatelstvo s trvalým pobytem na území kraje (údaje roku 2011 jsou dále v této kapitole uváděny pro srovnatelnost za obyvatelstvo s trvalým pobytem). Na vymezeném prostoru je možné zhodnotit za poslední čtyři desetiletí jen vývoj několika vybraných ukazatelů kraje.

8.1. Obyvatelstvo

Přibývá měst, zvyšuje se podíl obyvatel měst

Obyvatelstvo kraje žilo v roce 2011 v 1 145 obcích, zatímco ještě v roce 1970 bylo na stejné vymezeném území 1 305 obcí. Počet měst se na rozdíl od počtu obcí stále zvyšuje, ze 47 v roce 1970 (1961 jen 29) na 82 při sčítání 2011, a mírně stoupá i podíl ve městech žijících obyvatel ze zhruba 40 % na 53 %.

Do 80. let docházelo ke slučování obcí a koncentraci obyvatel do středisek

Sídelní struktura z pohledu velikostních skupin obcí se v čase přizpůsobovala požadavkům státní správy a ekonomiky. Při pohledu na zařazení obcí v dnešních hranicích kraje do velikostních skupin bez přepočtu na územní strukturu obcí roku 2011 je například patrná stopa od šedesátých do osmdesátých let probíhající integrace obcí a koncentrace obyvatelstva do měst a obcí střediskových. Prudce ubylo hlavně nejmenších obcí do 500 obyvatel.

Vývoj sídelní struktury podle velikostních skupin obcí (na území kraje platné k 26. 3. 2011)

	1970		1980		1991		2001		2011	
	počet obcí	podíl bydlících obyvatel (%)	počet obcí	podíl bydlících obyvatel (%)	počet obcí	podíl bydlících obyvatel (%)	počet obcí	podíl bydlících obyvatel (%)	počet obcí	podíl bydlících obyvatel (%)
Kraj celkem	1 305	100,0	816	100,0	1 097	100,0	1 148	100,0	1 145	100,0
v tom obce s počtem obyvatel:										
do 199	273	3,4	48	0,6	258	2,9	304	3,4	241	2,4
200 - 499	520	15,2	256	8,0	425	12,7	421	12,4	407	10,7
500 - 999	306	18,5	285	17,3	239	15,0	249	15,4	264	14,6
1 000 - 4 999	179	28,8	196	31,0	143	24,6	142	25,0	195	29,4
5 000 - 19 999	23	21,4	25	23,1	27	26,4	27	25,7	33	27,3
20 000 - 49 999	3	7,6	5	13,8	4	12,1	4	11,7	4	10,2
50 000 a více	1	5,1	1	6,2	1	6,4	1	6,3	1	5,4

Poznámka: obce byly zařazeny do velikostních skupin podle počtu obyvatel zjištěného při příslušném sčítání

Podíl obyvatel velikostní skupiny obcí do 500 obyvatel silně klesl, ale od 90. let se opět zvyšuje

Nejvíce obcí zaniklo slučováním a staly se samostatnými částmi jiné obce. Nejvýrazněji se tento proces projevil zvýšením podílu obyvatel ve velikostní skupině nad 20 tisíc obyvatel na úkor obyvatelstva obcí do 500 obyvatel. Po roce 1989 byl patrný opětovný nárůst počtu obcí, které se vyčleňovaly do samosprávných celků, a tím i zvýšení podílu obyvatel v malých obcích.

Rozmístění obyvatel v území je stabilní, počet částí obcí se výrazně nemění

Rozmístění obyvatelstva v celém území kraje je však v čase poměrně stabilní a počet částí obcí se výrazně nemění (2,7 tisíc). Pokud bychom však historické údaje za počet obcí a obyvatelstvo přepočítali na současnou strukturu obcí (ve všech letech bychom tedy hodnotili 1145 obcí), nevykazovaly by změny podílu obyvatel ve velikostních skupinách obcí v čase tak výrazné výkyvy.

Obcí do 2 tisíc obyvatel od roku 1970 ubylo

Pro kraj je stále typická rozdrobená sídelní struktura s velkým počtem malých obcí. Zhruba 80 % obcí má dlouhodobě méně než tisíc obyvatel a zhruba 90 % méně než dva tisíce. Se vzrůstajícím počtem obyvatel a vlivem procesu suburbanizace, probíhajícího především v zázemí Prahy a dalších velkých měst, se však jejich podíl v čase mírně snižuje.

Počet obyvatel kraje kolísal a nerovnoměrný byl i vývoj uvnitř kraje

Plynulý nárůst obyvatel kraje byl přerušován světovými válkami na počátku minulého století, kdy došlo k poklesu obyvatelstva. Odsun německé menšiny postihl významněji jen okres Rakovník, ale v kraji se projevil odliv obyvatelstva v průběhu dosídlování pohraničí. Již od meziválečného období se projevoval nižší nárůst nebo pokles obyvatelstva v málo průmyslových periferních oblastech kraje a rostoucí vliv hlavního města Prahy, který spolu s rozvojem průmyslu způsoboval vzestup počtu obyvatel v centrálních částech kraje.

Obyvatelstvo podle výsledků sčítání 1970 až 2011

	1970	1980	1991	2001	2011
Počet obyvatel	1 129 546	1 151 265	1 112 882	1 122 473	1 268 916
muži	545 828	558 400	541 841	549 827	626 683
ženy	583 718	592 865	571 041	572 646	642 233
Obyvatelstvo podle věku					
0 - 14 let	221 485	259 841	227 198	179 109	195 481
15 - 64 let	741 768	715 852	736 522	783 401	881 663
65 a více let včetně nezjištěného věku	166 293	175 572	149 162	159 963	191 772
Obyvatelstvo ve věku 15 a více let	908 061	891 424	885 684	943 364	1 073 435
z toho podle rodinného stavu:					
svobodní	.	.	169 934	227 308	306 961
ženatí	.	591 895	560 403	533 704	547 399
rozvedení	.	.	56 252	84 575	126 761
ovdovělí	.	.	98 860	91 843	90 092
z toho podle nejvyššího ukončeného vzdělání:					
základní (vč. neukončeného)	.	414 883	310 100	218 041	181 696
střední vč. vyučení (bez maturity)	.	300 592	333 059	380 694	360 236
úplné střední (s maturitou) a vyšší	.	138 478	191 473	261 991	344 771
vysokoškolské	.	30 543	45 574	66 123	119 865
nezjištěno	.	4 547	2 717	12 229	62 013

Poslední dvě desetiletí počet obyvatel roste a kraj se stal největším v republice

Zároveň však blízkost Prahy odčerpávala obyvatelstvo stěhováním. Přírůstky kraje patřily zpočátku hodnoceného období k nižším nebo došlo k úbytku. Teprve s trendem stěhování obyvatel velkých měst do okolních obcí (z Prahy do Středočeského kraje) a také s migrací obyvatel z ciziny a z ostatních krajů směrem blíž k Praze jako zdroji pracovních příležitostí, se zrychlilo tempo růstu počtu obyvatel a kraj byl při posledním sčítání nejlidnatějším krajem republiky (dříve za Prahou, Moravskoslezským a později i Jihomoravským krajem).

Zvyšuje se průměrný věk, přesto se kraj stal z nejstaršího kraje krajem nejmladším

Mimo jiné i díky stěhování došlo v kraji ke zlepšení věkové struktury obyvatel, nejvíce v oblastech s dobrou dostupností Prahy. Zatímco před 40 lety patřil kraj k nejstarším, při posledním sčítání byl již krajem nejmladším a to i přesto, že se průměrný věk zvýšil (z 37,2 na 40,3 let). Podíl dětské složky obyvatelstva se sice stejně jako v republice snižuje, ale mezi kraji byl v roce 2011 nejvyšší.

Přibývá svobodných a rozvedených

Významně se v čase mění i struktura obyvatel podle rodinného stavu. Poslední dvě desetiletí roste podíl svobodných především na úkor ženatých a vdaných, což je i trend v celé republice. Může se zde projevit i odkládání sňatků do pozdějšího věku (stejně jako mateřství). Stoupá i podíl rozvedených osob.

Výrazně ubylo osob se základním vzděláním a zvýšil se podíl osob s maturitou a VŠ

Zásadní proměnu lze pozorovat ve vzdělanostní struktuře obyvatel, kde se od roku 1980 zcela otočil poměr osob se vzděláním základním a osob se vzděláním s maturitou a vyšším ve prospěch vzdělání vyššího (nezmění to ani vyšší podíl nezjištěného vzdělání v posledním cenzu). Kraj má hned po Praze a Jihomoravském kraji nejpříznivější vzdělanostní strukturu. Do značné míry to lze připsat demografickému vývoji a úbytku obyvatel starších ročníků s nižším vzděláním, ale i vyššímu významu a zájmu o vzdělání, zčásti i stěhování mladších a vzdělanějších lidí do kraje, především do zázemí Prahy.

Ekonomická aktivita obyvatelstva podle výsledků sčítání 1970 až 2011

	1970	1980	1991	2001	2011
Ekonomicky aktivní	563 939	598 673	585 516	584 628	623 690
muži	.	321 443	309 909	322 629	338 683
ženy	.	277 230	275 607	261 999	285 007
v tom:					
zaměstnaní	.	.	574 826	544 018	571 885
muži	.	.	304 325	302 559	311 942
ženy	.	.	270 501	241 459	259 943
nezaměstnaní	.	.	10 690	40 610	51 805
muži	.	.	5 584	20 070	26 741
ženy	.	.	5 106	20 540	25 064
Ekonomicky neaktivní	565 607	552 592	527 366	529 576	572 382
muži	.	236 957	231 932	222 265	243 459
ženy	.	315 635	295 434	307 311	328 923
z toho nepracující důchodci	.	208 286	223 160	248 679	262 297
muži	.	72 908	81 729	92 436	101 093
ženy	.	135 378	141 431	156 243	161 204
Ekonomická aktivita nezjištěna	-	-	-	8 269	72 844
muži	-	-	-	4 933	44 541
ženy	-	-	-	3 336	28 303

Začal klesat podíl ekonomicky aktivního obyvatelstva, přibývá nepracujících důchodců

Při posledních dvou cenzech klesal podíl ekonomicky aktivních na obyvatelstvu celkem. Zejména mladí jsou déle ekonomicky neaktivní z důvodu prodlužující se délky vzdělávacího procesu jako přípravy na pracovní část života. Část obyvatelstva se přesouvá do vyšších věkových kategorií a je také ekonomicky neaktivní, a to po stále delší dobu v souvislosti s prodlužující se délkou života. Z dlouhodobého pohledu klesá podíl pracujících důchodců a stále více je jich ekonomicky neaktivních.

Dominantně uváděná je stabilně národnost česká a druhá v pořadí zhruba dvouprocentní slovenská

Národnostní složení obyvatelstva je v čase poměrně stabilní se zhruba devadesátipětiprocentní převahou obyvatel udávajících národnost českou. V pořadí další výrazněji zastoupenou národností je dlouhodobě slovenská, kterou však uvádí jen okolo dvou procent obyvatelstva. Podrobnější hodnocení vývoje u dalších národností je nejednoznačné vzhledem k malým podílům a v roce 2011 i vysokému počtu lidí využívajících možnost otázku nezodpovědět.

Obyvatel uvádějících víru ubývá

V kraji je dlouhodobě nižší podíl věřícího obyvatelstva hlásícího se k některé z církví a v čase se stále snižuje, obyvatel uvádějících víru ubývá. V posledních sčítáních byl zaznamenán trend ponechat tuto dobrovolnou otázku bez odpovědi, v roce 2011 ji nezodpověděla téměř polovina obyvatel.

V obcích kraje se snižoval podíl rodáků

V návaznosti na značně vysokou migraci, především v posledních dvaceti letech, klesal podíl osob pocházejících z místa, kde v současnosti žijí (tzv. rodáků zjišťovaných podle bydliště matky v době jejich narození).

8.2. Hospodařící domácnosti

Plynule se zvyšoval počet hospodařících domácností, zejména jednotlivců

V hodnoceném období se v kraji plynule zvyšoval počet hospodařících domácností bez ohledu na vývoj počtu obyvatelstva. Dynamický byl především nárůst počtu i podílu domácností jednotlivců, což koresponduje se změnami v demografické struktuře obyvatelstva a zvyšujícím se podílem svobodných a rozvedených. Svoji roli hraje i rozvoj bytové výstavby v posledních desetiletích.

Domácnosti podle výsledků sčítání 1970 až 2011

	1970	1980	1991	2001	2011
Hospodařící domácnosti celkem	399 935	431 627	434 385	457 421	523 045
z toho:					
jednotlivců	.	107 355	118 692	134 283	158 918
tvořené 1 rodinou	.	307 286	309 462	308 344	329 829
Rodinné domácnosti podle typu (%):					
úplné rodiny	.	89,5	86,2	80,7	79,6
bez závislých dětí	.	47,2	39,8	44,3	45,6
se závislými dětmi	.	42,2	46,5	36,4	34,0
neúplné rodiny	.	10,5	13,8	19,3	20,4
bez závislých dětí	.	6,0	6,0	8,0	9,8
se závislými dětmi	.	4,6	7,7	11,4	10,6

Poznámka: v roce 1980 namísto závislých dětí děti do 15 let

Zvýšil se podíl neúplných rodin, rychleji přibývalo těch s nezávislými dětmi

Z dlouhodobého pohledu lze pozorovat plynulou změnu poměru podílů různých typů rodin. Výrazně se snižuje podíl úplných rodin a přibývá neúplných. Mezi neúplnými rodinami v čase přibývalo rychleji těch se závislými dětmi, zatímco v roce 1980 byl mírně nadpoloviční podíl neúplných rodin bez závislých dětí, v dalších cenzech už tomu bylo naopak. Při posledním cenzu se podíl neúplných rodin bez závislých dětí a se závislými dětmi již téměř vyrovnal.

8.3. Domy a byty

Domovní fond kraje plynule rostl, nejrychleji posledních deset let

Domovní fond Středočeského kraje se plynule navyšoval, přičemž dynamika růstu mezi sčítáními byla rozdílná. Nejrazantnější nárůst byl zaznamenán při posledním sčítání v roce 2011 a to především v důsledku výrazného nárůstu obydlených domů, který souvisí mimo jiné i s vysokou intenzitou bytové výstavby v blízkém okolí Prahy a dalších obcích s dobrou dostupností Prahy.

Domovní fond podle výsledků sčítání 1970 až 2011

	1970	1980	1991	2001	2011
Domy celkem	271 942	283 386	288 492	307 120	353 037
obydlené	250 744	247 153	235 114	239 553	286 780
neobydlené	21 198	36 233	53 378	67 567	66 257
z toho slouží k rekreaci	.	.	29 984	36 504	33 055
Podíl neobydlených domů (%)	7,8	12,8	18,5	22,0	18,8
Z obydlených domů:					
rodinné domy	230 458	223 472	212 485	218 740	262 703
bytové domy	14 016	19 252	19 631	16 981	19 444
Podíl rodinných domů (%)	91,9	90,4	90,4	91,3	91,6
Obydlené domy podle vlastníka (%):					
fyzická osoba	.	.	87,3	89,9	87,7
obec, stát	.	.	8,7	3,1	1,8
bytové družstvo	.	.	2,1	1,9	0,9
spoluvlastnictví vlastníků bytů	.	.	.	.	5,9

Zvýšil se podíl neobydlených domů, polovina byla využívána k rekreaci

Podíl obydlených domů se postupně snížil ve prospěch neobydlených. Zatímco na počátku sledovaného období byla neobydlených domů přibližně desetina, v posledních cenzech se podíl zvýšil až na zhruba pětinu. Dlouhodobě je jako důvod neobydlenosti domu uváděno v polovině případů využívání objektu

k rekreaci, i když konkrétní hodnoty podílu se mírně snižují (v posledním cenzu byl téměř ve třetině případů uváděn nekonkrétní „jiný důvod“ neobydlenosti).

**Devadesátiprocentní
převaha rodinných
domů ještě mírně
posílila**

Stabilní v čase je i zhruba devadesátiprocentní podíl rodinných domů z obydlených domů celkem. Po mírném poklesu v sedmdesátých a osmdesátých letech se v posledních dvou desetiletích podíl obydlených rodinných domů opět navyšuje (o desetiny %) v důsledku intenzivní bytové výstavby zaměřené na rodinné domy mnohem více než na domy bytové.

**Výrazně ubylo domů ve
vlastnictví státu a obcí,
ale i bytových družstev**

S převahou rodinných domů koresponduje skutečnost, že obydlené domy v kraji jsou dlouhodobě nejčastěji ve vlastnictví fyzické osoby, taktéž z téměř devadesáti procent. Zásadním způsobem se však po roce 1989 vlivem možnosti privatizace z téměř devíti procent na necelá dvě snížil podíl domů ve vlastnictví státu a obcí a významně se snížilo i vlastnictví bytovými družstvy. Po fyzických osobách se druhým nejčastějším vlastníkem stala nová forma vlastnictví – spoluvlastnictví vlastníků bytů (jednotek).

Bytový fond podle výsledků sčítání 1970 až 2011

	1970	1980	1991	2001	2011
Byty celkem	.	437 260	460 396	498 271	582 294
obydlené	362 264	393 380	398 988	413 060	482 860
neobydlené	.	43 880	61 408	85 211	99 434
Podíl neobydlených bytů (%)	.	10,0	13,3	17,1	17,1
Obydlené byty podle druhu domu:					
v rodinných domech	.	250 229	233 438	244 672	292 325
v bytových domech	.	137 495	161 368	163 854	184 092
Podíl bytů v rodinných domech (%)	.	63,6	58,5	59,2	60,5
Obydlené byty podle právního důvodu užívání bytu (%):					
ve vlastním domě	.	.	52,7	50,0	49,8
v osobním vlastnictví	.	.	0,4	10,1	16,7
nájemní	.	.	29,3	19,0	14,7
družstevní	.	.	13,2	10,5	5,5
Obydlené byty podle převládajícího způsobu vytápění (%):					
ústřední	.	.	53,1	71,9	80,9
etážové	.	.	20,8	6,8	5,5
kamna	.	.	25,2	16,9	9,6
Počet osob na 1 obydlený byt	.	2,90	2,77	2,68	2,59

**Vzrostl podíl bytů
v osobním vlastnictví,
ubylo bytů nájemních
a družstevních**

Obdobné charakteristiky vývoje jako u domovního fondu bylo možné pozorovat i ve fondu bytovém. Také počet bytů se plynule navyšoval s gradací v posledním intercenzálním období (především u obydlených bytů) a v průběhu let se zvýšil podíl bytů neobydlených. Převažovaly byty v rodinných domech a jejich šedesátiprocentní zastoupení bylo při posledním sčítání nejvyšší v republice. Při všech cenzech byl z hlediska právního užívání bytu zjištěn nejvyšší podíl užívání bytu ve vlastním domě. V souvislosti s privatizací se však významně navýšil podíl bytů v osobním vlastnictví (z necelého procenta na téměř sedmnáct) a ubylo bytů nájemních i družstevních.

**Na osmdesát procent
se navýšil podíl topení
ústředního na úkor
etážového a kamen**

Výraznou proměnu zaznamenal způsob vytápění bytů, u kterého došlo ke zvýšení kvality ve smyslu pohodlí i ekologické šetrnosti. Z padesáti procent na osmdesát se navýšilo využití ústředního způsobu vytápění. Výrazně na ústupu je etážové topení a vytápění kamny. Komfort bydlení zlepšuje i stále se snižující počet lidí bydlících v jednom bytě (průměr se snížil z 2,90 na 2,59).